

KLAS GRINELL

Eudaimonia

*Om det goda livet i
klimatomställningens tid*

fri tanke

Innehåll

Inledning	7
Antropocen – Att blomstra med jordsystemet	19
Zoon politikon – Att blomstra som människa	29
Koinonia – Att blomstra i gemenskap	55
Demokratia – Att blomstra som medborgare	89
Fronesis – Att blomstra med förnuft	133
Eudaimonia – Att blomstra i hållbarhet	157
Appendix – Om Aristoteles liv	183
Noter	200

måste gå djupare än till att bara utveckla ny teknik. Det är inte hållbart att omvandla så mycket av jordens materia till konsumtionsvaror som vi idag gör, oavsett hur rena vi lyckas göra omvandlingsprocesserna.

Om insikter från jordsystemsvetenskaperna

Vi måste ta reda på vad ett gott liv i klimatomställningens tid kan betyda. Vad betyder de insikter jordsystemvetenskaperna har givit för våra möjligheter att blomstra som människor? Hur påverkar det vår etik och politik? Även om vi inte tror att vi kan lyckas måste vi göra allt gott vi kan. Vi måste formulera ett gott liv för en bortommodern värld. Den här boken söker därför inspiration i en förmodern erfarenhet av världen. Det är alltför lätt att tro att vi inte kan klara oss utan det vi vuxit upp med. Det är en tro vi måste utmana och förändra. Genom att tänka tillsammans med Aristoteles kommer vi se hur människan kan blomstra i andra livsvärldar än den industriella konsumtionsmodernitetens. Kanske ger det rent av bättre förutsättningar för ett gott liv?

Även om det inte är så, är det både ohållbart och omoraliskt att tänka på mänsklig blomstring utan att ta klimatet, artdöden och jordsystemet i beaktande. Men jordsystemkunskaperna sätter inte bara gränser för vår blomstring, de ger också nya insikter om hur jordens liv är sammanbundet i ömsesidiga beroenden.⁷ Naturen är inget som finns utanför samhället. Det är kanske den tydligaste lärdomen av att leva i antropocen. Vår nuvarande geologiska tidsålder kommer att vara länge, men klimatomställningens tid är nu. Det handlar inte om geologi, utan om politik. Omställning är samhällelig. Den involverar oss alla.

När själva klimatet är påverkat av mänsklig aktivitet går det inte längre att upprätthålla modernitetens skillnad mellan natur och kultur. Det finns ingen kultur som inte är formad och beroende av naturen. Utan drägligt klimat och växter eller djur som går att samla eller jaga har ingen kultur kunnat uppstå eller överleva. Om vi inte kan få tag på vatten dör vi på bara några få dagar. Var och hur människor lever har därmed alltid formats i ett nära samspel med allt det som kallas natur. Vi kan inte ens ta till oss näringen från det vi samlar, jagar eller odlar utan vårt symbiotiska samspel med miljarder mikrober och andra mikroskopiska varelser. Vårt matsmältningssystem sköts till stor del av livsformer som har funnits i miljarder år. Utan mikroberna klarar vi oss inte särskilt bra. Detta myllrande liv är bara tillfälligt beroende av människor. Om vi försvinner kan de säkert finna andra värdar som ger dem energisoppa att leva vidare i.⁸ Vi är alltså inte så autonoma som vi tror. Våra liv är inbäddade i en väv av annat liv som i sin tur är inbäddat i kemiska och fysiska miljöer.

Senare tids forskning har också visat hur världen är formad i samspel med mänsklig kultur. Människan kan beskrivas som en invasiv art vars framfart har påverkat flora, fauna och klimat. Redan för 50 000 år sedan, då den moderna människan spred sig över världen och började forma kulturer, utrotades de flesta stora landlevande djurarterna. Varje kontinent dit människor kom utsattes för massutrotningar av den så kallade megafaunan (de stora djuren), vilket i sin tur förändrade hela ekosystem och deras balans mellan fauna och flora. Öppna landskap som betats av vilda hjordar av gräsätare växte igen till mörka skogar. Bränder anlades eller stoppades, och skogar och marker förändrades av hur människor såg på deras användbarhet. Det som vi under lång tid kallat urskogar och vildmarker kan bättre beskrivas som ett slags långsamt uppodlade trädgårdar där

människor gynnat vissa växter på andras bekostnad.⁹

Samtidigt har människans påverkan på det övriga jordsystemet tagit ett kvalitativt kliv i och med moderniteten. Någon gång kring 1500-talet lades grunderna för en europeisk världsdominans som genom koloniala erövringar, kapitalism och en teknovetenskaplig revolution skapade det moderna Västerlandet. Även den västerländska dominansens epok går mot sin ände i och med Kina, Indien och Sydostasiens alltmer framträdande roll i världspolitiken. Om denna förskjutning gynnar klimatomställningen eller inte är en öppen fråga som vi inte kommer att fördjupa oss i.

Den kapitalistiska och teknovetenskapliga ordningen samspelar med en förändrad natursyn. I kontrast till en tidigare syn på naturen som organisk och besjälad utvecklade tidigmoderna filosofer som Francis Bacon (1561–1626), Galileo Galilei (1564–1642), René Descartes (1596–1650) och Gottfried Wilhelm Leibniz (1646–1716) en mekanisk världsförståelse och en vetenskaplig metod som tolkade naturen genom ett matematiskt raster. Det ledde till en reduktionism där alla problem idealt sett kan brytas ner till sina grundläggande materiella förutsättningar som i sin tur bäst kan förstås utifrån matematiska modeller. Världen kom därmed att framstå som kvantitativ och manipulerbar, vilket understödde synen på naturen som en död resurs för mänsklighetens materiella blomstring.¹⁰

Det har i antropocen blivit allt tydligare att det inte går att dra den objektiva gräns mellan natur och kultur som våra miljöförstörande skövlingar vilat på. Många av de gränsdragningar vi byggt vår kunskap på är mer tillfälliga än vad moderniteten utgått från. Är till exempel svampar djur eller växter? Hur ska vi få in de månghundramiljonåriga bläckfiskarnas intelligens i våra människocentrerade utvecklingsscheman? Hur kan vi förstå den kemiska kommunikation som får björkar och svampar

att samarbeta och hjälpa varandra.¹¹ Ekosystemens komplexitet kan inte reduceras till enkla orsakssamband. Människan är heller inget självklart centrum i världen, utom för oss själva. I kosmiskt perspektiv är våra liv obetydliga, men samtidigt är det bara i våra enskilda liv som frågan om det goda livet kan få sitt svar.¹²

Om Aristoteles och ekologin

I Aristoteles verk finns en hållning som utmanar vår särställning i världen.¹³ Om man går ytterligare några hundra år bakåt i tiden till när filosoferandet utvecklades blir det uppenbart att världen uppfattades radikalt annorlunda. I Hesiodos *Theogoni* från 600-talet fvt (som kanske är grekiskans första skrivna diktverk) beskrivs världens födelse. Här föds gudinnan Gaia (jorden) ur Kaos. Jordens och himlens, Gaias och Uranus, son Okeanos är en gud, men namnet är i vardagligt språk också ordet för hav.¹⁴ Naturen är här allt annat än en mekaniskt rörlig kuliss mot vilken det kulturella livet utspelar sig. När i filosofins utveckling naturens liv började förstås som något väsensskilt från det själsliga kulturella livet är svårt att bestämma. Fortfarande hos Aristoteles har stjärnorna själar som inspirerar varandra. Inte förrän på 1700-talet slog den mekaniska natursynen igenom, hand i hand med den industriella revolutionen och de första människogenererade höjningarna av atmosfärens koldioxidhalt.

Att Aristoteles definierar oss som samhällsbyggande varelser betyder att vi i grunden är djur. Vår blomstring är i grunden den samma som alla andra livsformers. Det är bara blomstringens uttryck som skiljer sig från art till art. Oavsett hur rationella och kontemplativa vi som människor blir kan inte det kontempla-